

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата наук з фізичного виховання і спорту, доцента,
доцента кафедри олімпійського та професійного спорту

Харківської державної академії фізичної культури

Мішина Максима Володимировича

на дисертаційну роботу Аджаметової Лейли Ільясівни

за темою «Індивідуальні особливості підготовки висококваліфікованих жінок-спринтерів з вадами зору до Паралімпійських ігор (за даними автоексперименту)», представлену на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт

Актуальність дисертаційної роботи. Паралімпійський спорт є показником прогресу суспільства та утвердження рівних прав осіб з інвалідністю. Він має значний вплив на фізіологічні процеси, психічні функції та соціальну активність. Україна демонструє найвищі темпи розвитку паралімпійського спорту в Європі, зокрема в легкій атлетиці, де спортсмени щороку здобувають рекордну кількість нагород.

Попри детально розроблену теорію та методику підготовки спортсменів в олімпійському спорті, підготовка легкоатлетів з порушеннями зору залишається майже невивченою. Використання тренерами методичних підходів, розроблених для здорових спортсменів, не враховує специфічні психологічні та функціональні особливості паралімпійців, що може негативно позначатися на їхньому здоров'ї.

Таким чином, дослідження індивідуальних особливостей підготовки легкоатлеток-спринтерів з порушеннями зору, визначення оптимальних параметрів навантаження та обґрунтування теоретичних підходів для досягнення високих результатів з урахуванням специфіки змагальної діяльності є актуальним.

Мета роботи: визначити особливості тренувальної та змагальної діяльності висококваліфікованих жінок-спринтерів з порушеннями зору в процесі підготовки до Паралімпійських ігор (за матеріалами автоексперименту).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи Харківської державної академії фізичної культури на 2016-2020 рр. за темою «Удосконалення тренувального процесу спортсменів з обмеженими можливостями в різних видах спорту» (номер державної реєстрації 0116U008944) і на 2020-2024 рр. за темою «Перспективні напрями

вдосконалення теоретичного та методичного забезпечення тренувальної діяльності у сучасному спорті» (номер державної реєстрації 0120U101061).

Наукова новизна дисертаційної роботи.

У дисертаційній роботі:

Уперше:

- визначено зміст основних засобів підготовки, кількісні характеристики об'єму та розподіл тренувальних навантажень в річному циклі підготовки слабозорої спринтерки високої кваліфікації;
- розроблена програма застосування пліометричних вправ на різному ґрунті в річному циклі підготовки;
- описано та обґрунтовано застосування тренувань в гірських умовах на етапі безпосередньої підготовки до головних змагань року висококваліфікованої легкоатлетки-спринтерки з порушеннями зору;
- висвітлено вплив тренувальних навантажень різної величини та спрямованості на функціональний стан зорового аналізатору висококваліфікованої спортсменки з порушеннями зору.

Підтверджені і доповнені відомості щодо:

- основ підготовки висококваліфікованих легкоатлетів з порушеннями зору;
- застосування пліометричних вправ у підготовці спортсменів;
- побудови тренувального процесу в умовах середньогір'я;
- участі спортсменів-паралімпійців в контрольних, відбіркових та основних змаганнях.

Практичне значення результатів дослідження. Матеріали дослідження можуть бути використані науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти під час підготовки навчальних та методичних матеріалів, тренерами під час складання програм підготовки висококваліфікованих спринтерів з порушеннями зору до кульмінаційних змагань року. Основні результати дослідження впроваджені у навчальний процес здобувачів вищої освіти Харківської державної академії фізичної культури і в практику підготовки збірних команд з легкої атлетики в провідних спортивних закладах м. Харкова, зокрема у Комунальній установі «Харківський регіональний центр фізичної культури та спорту осіб з інвалідністю «Інваспорт» Харківської обласної ради, Комунальному закладі «Комплексна дитячо-юнацька спортивна школа «ХТЗ» Харківської обласної ради, Комунальному закладі «Дитячо-юнацька спортивна школа осіб з інвалідністю» Харківської обласної ради та Комунальному закладі «Міська комплексна дитячо-юнацька спортивна школа», про що свідчать відповідні акти впровадження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Основні наукові положення дисертаційного дослідження обумовлені актуальністю проблеми, підкріплені достатньою аналітичною науковою базою. Об'єкт і предмет дослідження відповідають меті та завданням роботи. Етапи дослідження є логічними та послідовними відповідно до загальної концепції роботи. Достовірність отриманих результатів як на теоретичному, так і на практичному рівні забезпечено відповідністю методів дослідження. Високий рівень релевантності зібраних даних забезпечено достатньою кількістю літературних джерел. Ступінь вірогідності отриманих результатів забезпечується необхідною тривалістю написання дисертаційної роботи (2018-2025 рр.).

Характеристика основних положень роботи. Матеріали дисертаційного дослідження викладено на 220 сторінках друкованого тексту державною мовою (177 сторінок основного тексту). У структурі дисертаційної роботи виділено: анотацію двома мовами, список публікацій здобувача за темою дисертації, зміст, вступ, п'ять розділів та висновки до них, загальні висновки, список використаних джерел (265 найменувань, із яких 129 іноземною мовою), а також додатки. Цифровий матеріал дисертації проілюстровано 49 таблицями та 20 рисунками.

У **вступі** автором обґрунтовано актуальність теми дослідження; зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження; розкрито наукову новизну одержаних результатів; викладено практичне значення отриманих результатів дослідження; надано особистий внесок здобувача; наведено дані про апробацію результатів дослідження та публікації; відображено данні про структуру та обсяг дисертації.

У Розділі 1 «**Загальні теоретико-методичні особливості підготовки висококваліфікованих спортсменів з порушеннями зору**» проаналізовано багаторічну підготовку легкоатлетів високої кваліфікації та визначено, що індивідуальні особливості тренувального процесу є проявом глибокого розуміння вікових і кваліфікаційних характеристик спортсмена. Зосередження на розвитку індивідуальних здібностей розглядається як перспективний напрям підвищення ефективності підготовки легкоатлетів. У ході аналізу літературних джерел встановлено, що врахування індивідуальних особливостей спортсмена дозволяє оптимізувати тренувальні навантаження, прискорити адаптацію до них і, як наслідок, досягти вищих спортивних результатів. Виявлено, що тренувальний процес спринтерів з порушеннями зору базується на адаптованій моделі, розробленій для здорових спортсменів, але з урахуванням індивідуальних характеристик, визначених медичною

класифікацією, а також специфікою їхньої змагальної діяльності. Змагальна діяльність є обов'язковою складовою підготовки спортсменів-паралімпійців і виступає одним із ключових чинників досягнення високих результатів. Незважаючи на загальну схожість, вона відрізняється від змагань спортсменів-олімпійців наявністю розподілу учасників за нозологіями. Існуюча система функціональної класифікації дозволяє досить точно визначати рівень фізичних можливостей спортсменів, проте потребує подальшого вдосконалення.

Результати досліджень Розділу 1 представлено в **3 публікаціях**.

У Розділі 2 **«Методи й організація дослідження»** представлено методи, які було використано для розв'язання мети і завдань дисертаційної роботи: теоретичний аналіз, узагальнення науково-методичної літератури та інтернет-джерел; аналіз документальних матеріалів (щоденників, планів підготовки спортсменки та протоколів змагань); педагогічне спостереження; педагогічний експеримент (автоексперимент); педагогічне тестування; візометрія; кінетична периметрія; методи математичної статистики.

Розкрито організацію дисертаційного дослідження, яке було проведено протягом 2018-2025 рр., та складалось з 4 етапів.

У Розділі 3 **«Структура і зміст тренувального процесу висококваліфікованих легкоатлеток з порушеннями зору протягом річного макроциклу (за даними підготовки паралімпійської чемпіонки Л.Аджаметової)»** автором подано власні результати досліджень. Встановлено, що розподіл тренувальних навантажень протягом мезоциклів має хвилеподібний характер та тенденцію до зосередження засобів певної спрямованості на окремих етапах підготовки. З'ясовано, що найбільш виражені коливання обсягу навантажень протягом річного макроциклу спостерігалися у пліометричних вправах, вправах з обтяженнями та бігових вправах різної інтенсивності. Дослідження динаміки стану зорового аналізатора показало, що фізичні навантаження, застосовані протягом I та II підготовчих періодів, призводили до зниження гостроти зору. У змагальних періодах спостерігалися відмінності: у зимовому змагальному періоді гострота зору спортсменки покращувалася, а в літньому – навпаки погіршувалася. Виявлено взаємозв'язок між величиною навантажень та гостротою зору висококваліфікованої легкоатлетки-спринтерки з порушеннями зору (клас T13): великі навантаження негативно впливали на показники гостроти зору. Зі збільшенням величини навантаження показники гостроти зору правого ока знижувалися, тоді як для лівого ока такого взаємозв'язку не встановлено. Виявлено загальну тенденцію реагування обох очей на навантаження різної спрямованості. Так, навантаження, спрямовані на розвиток сили, координації,

витривалості та гнучкості, позитивно впливали на показники гостроти зору. Натомість навантаження швидко-силового характеру та на швидкісну витривалість призводили до їхнього зниження, що негативно позначалося на функціональному стані зорового аналізатора.

Результати досліджень Розділу 3 представлено в **6 публікаціях**.

У Розділі 4 **«Особливості індивідуальної змагальної діяльності висококваліфікованих легкоатлеток з порушеннями зору протягом річного макроциклу (за даними підготовки паралімпійської чемпіонки Л.Аджаметової)»** надано аналіз динаміки спеціальної фізичної підготовленості висококваліфікованої спринтерки з порушеннями зору (клас T13) протягом річної підготовки. Встановлено існування зв'язку між рівнем підготовленості та обсягом силових навантажень, які застосовувалися у різні періоди тренувального процесу. Значний обсяг пліометричних вправ та вправ з обтяженнями, що використовувалися у підготовчих періодах річного циклу, сприяв підвищенню рівня спеціальної підготовленості спортсменки. У змагальних періодах було зафіксовано незначне зниження показників спеціальної підготовленості, що підтверджує: спортивна форма не може залишатися стабільно високою протягом усього року. Аналіз динаміки результативності змагальної діяльності легкоатлетки-спринтерки з порушеннями зору (клас T13) показав хвилеподібні зміни спортивних результатів у бігу на дистанціях 60 м, 100 м та 400 м. Застосування тренувань у середньогір'ї на етапі безпосередньої підготовки до кульмінаційних змагань сезону позитивно вплинуло на спортивні результати слабозорої легкоатлетки та сприяло встановленню рекорду Європи.

Результати досліджень Розділу 4 представлені в **3 публікаціях**.

У Розділі 5 **«Аналіз і узагальнення результатів дослідження»** проведено узагальнення теоретичного аналізу та представлено основні результати дослідження. Висвітлено результати, які отримані вперше та мають наукову новизну.

У **висновках** дисертаційної роботи викладено основні результати дослідження щодо поставленої мети та завдань.

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані автором. Наукові результати дисертації висвітлені в 10 наукових працях: серед яких 3 статті у наукових виданнях, внесених до міжнародної наукометричної бази Scopus, 2 статті – у фахових виданнях України; 5 публікацій у збірниках та матеріалах конференцій.

Окрім цього основні результати наукових пошуків і практичних доробків дисертаційної роботи оприлюднено на різноманітних конференціях національного та міжнародного рівня: науковій конференції в рамках

весняного фестивалю науки, присвяченої Дню науки «Сучасні погляди молоді на фізичну культуру, спорт та здоров'я людини» (м. Харків, 14 травня 2021 року); XXI Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченої Дню науки в Україні «Фізична культура, спорт та здоров'я: стан, проблеми та перспективи» (м. Харків, 16-17 грудня 2021 року); Всеукраїнській науковій конференції, присвяченої Дню науки в Україні «Сучасні погляди молоді на фізичну культуру, спорт та здоров'я людини» (м. Харків, 17 травня 2022 року); II Всеукраїнській науковій конференції, присвяченої Дню науки в Україні «Сучасні погляди молоді на фізичну культуру, спорт та здоров'я людини» (м. Харків, 17 травня 2024 року); II International Scientific and Practical Conference «Global Trends in the Development of Information Technology and Science» (м. Стокгольм, 5-7 лютого 2025 року); III Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні питання фізичного виховання, спорту, здорового способу та якості життя різних верств населення» (м. Харків, 25 березня 2025 року); III міжнародній науково-практичній конференції «Підвищення фізичної працездатності різних груп населення в процесі занять фізичною культурою і спортом» (м. Ірпінь, 22-23 травня 2025 року).

Зауваження щодо змісту дисертації та анотації. Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу можна зробити деякі зауваження та дискусійні питання, які не знижують наукових здобутків:

1. Потребує пояснення визначення у назві дисертаційної роботи «підготовка до Паралімпійських ігор», оскільки авторка зазначає, що автоексперимент тривав з жовтня 2018 року до вересня 2019 року під час підготовки спортсменки до чемпіонату світу з легкої атлетики (стор. 67). При цьому головними змаганнями осінньо-зимового макроциклу був чемпіонат України у приміщенні, а весняно-літнього – чемпіонат світу (Дубай, 2019) (стор. 153).

2. У розділі 3 доцільно було б детально представити структуру річної підготовки висококваліфікованої легкоатлетки з порушенням зору, що дало б змогу більш повно розкрити особливості організації тренувального процесу(періодів, етапів, мезоциклів, мікроциклів). Такий виклад сприяв би кращому розумінню логіки побудови річної підготовки та взаємозв'язку між різними видами навантажень.

3. Фраза «Дані тестування на початку дослідження відповідали модельним характеристикам для слабозорих спринтерів високої кваліфікації» (стор. 138) потребує уточнення щодо того, які саме характеристики бралися за основу та якими цифровими показниками підтверджувалася їх відповідність.

4. Висновки до Розділу 3 та Розділу 4 доцільно було б зробити більш чіткими та доповнити їх конкретизованим цифровим матеріалом, для підвищення наукової цінності дисертаційної роботи.

Висновок. Дисертаційна робота Аджаметової Лейли Ільясівни за темою «Індивідуальні особливості підготовки висококваліфікованих жінок-спринтерів з вадами зору до Паралімпійських ігор (за даними автоексперименту)», відповідає вимогам до оформлення дисертацій, які затверджені наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 зі змінам і доповненнями, внесеними наказом МОН України від 31.05.2019 р. № 759 та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, який затверджено постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт.

Рецензент:

доцент кафедри олімпійського
та професійного спорту
Харківської державної академії
фізичної культури,
кандидат наук з фізичного виховання
і спорту, доцент

Максим МІШИН

Підпис Мішина М. засвідчую:

проректор з науково-педагогічної роботи
Харківської державної академії
фізичної культури,
доктор наук з фізичного виховання
та спорту, професор

Олег ОЛЬХОВИЙ